

Miha Kovac, *Okumak Nefes Almaktır*, Portakal Kitap, Çev. Eylül Doğramacı, 2022, 128 s.

Deđerlendiren: Reyhan Karkınlı

Her şeyin dijital platforma taşındığı bir çağda, “Okuma eylemi artık zaruri bir ihtiyaç mıdır yoksa değil midir?” gibi sorular sıklıkla gündeme gelmekte, hatta kitap okuma alışkanlığı önemini yitirmiş bir uğraş olarak değerlendirilmektedir. Ljubljana Üniversitesi Kütüphanecilik ve Bilgi Bilimi bölümünde profesör olan Miha Kovac, *Okumak Nefes Almaktır* (Kovac, 2022) adlı eserinde bu eğilimin izini sürerek konuya farklı bir açıdan bakmaktadır. Okuma alışkanlığını kazanabilmek için dijital veri akışını kolaylaştıran, ciddi çaba gerektirmeyen birçok içerikten vazgeçmeye gerek olmadığını ancak bu alışkanlığın kazanılma zorunluluğunun herhangi bir sorgulamaya tabi tutulamayacağını ne çok sert ne de çok yumuşak bir üslupla anlatmaktadır.

Biyolojiden tarihe uzanan çeşitli perspektiflerle okuma deneyimini inceleyen yazar, “eski nesil” bir araştırmacı kimliğiyle dijital çağın gerçeklerine karşı üstünlük taslamak veya okumanın önemini zorunlu bir görev olarak dayatmak yerine, kendi sosyal medya kullanımını düzenli bir şekilde sürdüren biri olarak bu konuya daha dengeli bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Kovac (s. 10), asıl düşünmeye sevk eden unsurun, kızının akıllı telefonu adeta vücudunun bir parçası gibi kullanabilme yeteneği veya daha doğru bir ifadeyle, bu işlemi doğal bir şekilde gerçekleştirebilme becerisi olduğunu ifade ediyor. Geleneksel okuma alışkanlıkları ile dijital dünyanın deneyimlerini bir arada yaşayan biri olarak, okuma alışkanlıklarının geçmişini,

@ Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, reyhan.karkinli@atauni.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0002-8877-1736>

DOI: 10.12658/D0383
insan & toplum, 2024; 14(4): 229-233.
insanvetoplum.org

bugününü ve geleceğini mevcut koşullar ve eğilimler doğrultusunda değerlendirmenin kaçınılmaz olduğunu kavramakta ve bu anlayışla kitabı kaleme almaktadır.

Kovac'ın yaklaşımı, okuma alışkanlığını yalnızca uzun süre boyunca oluşturduğu sağlam temellere dayandırmaktan ibaret olmayıp, aynı zamanda günümüz dünyasının mevcut durumunu ve gelecekteki olası gelişmeleri dikkate alarak okuma alışkanlığına yeni bir bakış açısı kazandırması bakımından son derece başarılıdır. Yazar, ekran teknolojilerinin yanında kitap okumanın da zihnimizde farklı bakış açıları oluşturabileceğini belirtmektedir. Bu teknolojilere zorunlu olarak uyum sağlamak yerine, okuma alışkanlığını modern alışkanlıklarla bir arada sürdürebilmenin değerine ve anlamına odaklanmaktadır. Ekran teknolojilerini eleştirmeden, okuma alışkanlığının önemini vurgularken, bu alışkanlığın bireyden topluma uzanan etkilerini bilimsel verilerle incelemeyi tercih etmektedir. Ayrıca, bilimsel veri ve istatistikleri karmaşık bulan okuyuculara yardımcı olmak amacıyla ilgili bölümleri atlayabilmeleri için uyarılar eklemekte ve bölüm sonunda anlatılanları ana hatlarıyla özetlemektedir. Kitabın sürükleyici tasarımı ve anlaşılır dili, yazarın kullandığı bilimsel verilerin ağırlığını, günlük deneyimlerle ve akıcı bir üslupla hafifletmektedir, ancak bu durum okuma alışkanlığının önemini azaltmamaktadır. Tam tersine, yazar “Ya kitaplara sarılarak şekillenecek bir geleceğimiz olacak ya da hiçbir geleceğimiz olmayacak” gibi kesin bir yargıyı da tartışmaktadır.

Kovac'ın “Bu çağda okumanın hâlâ mantıklı bir eylem olup olmadığı” sorusuna verdiği kesin ve bilimsel olarak desteklenen cevaplar, kitaplara arasına mesafe koyan okurlara, bu düşüncelerini yeniden gözden geçirme ve motive edici bakış açılarıyla yaklaşma fırsatı sunmaktadır. Daha kitabı okumaya başlamadan dijital çağda kitap okumamamız için on neden sizi beklemektedir (s. 14-15):

- Zamanın kısıtlı olması,
- Kitapların maliyetinin yüksekliği ve kütüphanelerde istenilen kitapların bulunamaması,
- Dizilerin, filmlerin kitaplara göre daha cazip gelmesi,
- Kitaplarla ilgilenmek yerine başka aktivitelere yönelme isteği,
- Akıllı telefonlar sayesinde ilgi çekici konulara hızlı ulaşılabilmesi,
- Boş zamanların alışveriş ve sosyal etkinliklerle değerlendirilmesinin daha çok sevilmesi,
- Sosyal medyanın hayatın bir parçası hâline gelmiş olması,
- Farklı kitap önerileri arasında kişinin kendine uygun olanları bulmakta zorlanması,
- Kitap okumanın, yorucu bir zihinsel çaba gerektirmesi.

Yazar, dijital çağın kitap okumamaya yönelik bu söylemlerini sıralarken ekran başındayken bile kitap okumanın neden vazgeçilmez olduğunu çeşitli açılardan ele almaktadır. İlk olarak, düzenli okuma pratiğinin, bireylerin okuma ve metni anlama yeteneklerini geliştirdiğini belirtmektedir. Kovac'a göre, okuma becerisi gelişmemiş bireyler, metni anlamaya çalışırken harf çözümlmeye odaklanır ve zihinsel enerjilerinin büyük bir kısmını bu basit işleme harcarlar. Buna karşın, okuma alışkanlığı kazanmış bireyler, metinleri otomatik olarak algılar, bu da anlamlandırma süreçlerini hızlandırarak daha etkili hâle getirir. Bu durum, sadece dil becerilerinin değil, aynı zamanda bilişsel süreçlerin gelişimine de doğrudan katkı sağlar. Harper (2018) da okumanın, zihnin soyut düşünme kapasitesini artırarak bireylerin daha derin kavrayışlara ulaşmasına olanak tanıdığını vurgular. Böylece, okuma sadece dil gelişimini değil, zihinsel gelişimi de destekleyen önemli bir süreç olarak karşımıza çıkar.

Kovac'ın "Okursanız, daha fazla kelime bilirsiniz, böylece daha fazla şey hakkında düşünürsünüz." (s. 29) sözleri, okumanın dil gelişimi ve düşünce yetisi üzerindeki derin etkilerini ortaya koymaktadır. Dikkat çekilen bir diğer önemli nokta ise okuma sürecinin bireyin kelime dağarcığını nasıl zenginleştirdiğidir. Düzenli okuma, okuyucunun dil becerilerini geliştirmenin yanı sıra her yeni metinle yeni kelimeler, dil kalıpları ve zihinsel bağlantılarla tanışmasını sağlar. Bu süreç, yalnızca dilin zenginleşmesine katkı sunmakla kalmaz, bireylerin farklı kavramlara ve düşünce yapılarına daha açık hâle gelmesine de yardımcı olur. Yazar, her yeni kelimenin ve dilsel yapının, bireyin zihninde yeni düşünce kapıları açtığını ve daha karmaşık kavramları anlama yeteneğini güçlendirdiğini vurgular (s. 29-42). Bu da, okumanın yalnızca bilgi edinmek değil, düşünme biçimimizi dönüştüren bir süreç olduğunu göstermektedir.

Dijital çağda, hem dijital medya hem de basılı kaynaklar üzerinden bilgiye erişim imkânı okuma alışkanlıklarını önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu iki okuma biçimi, birbirini tamamlayarak farklı düşünme yetilerini geliştirmek için kullanılabilir. Ancak, dijital medyadan okunan metinler, hızlı bilgi tüketimine eğilim gösterdiği için yüzeysel kalma riski taşır. Dijital içeriklerin kısa süreli dikkat gerektiren yapısı, okuyucunun derinlemesine okuma becerisini zayıflatabilir. Carr'ın (2011) çalışmaları, dijital okuma alışkanlıklarının beyin üzerindeki olumsuz etkilerini gözler önüne serer. Ona göre, dijital ortamda uzun süre geçirmek, okuyucunun dikkatini dağıtarak yüzeysel bilgiye erişim alışkanlıklarını pekiştirebilir. Buna karşılık, basılı materyaller, okuyucunun daha iyi odaklanmasına ve metni derinlemesine anlamasına olanak tanır. Dolayısıyla, dijital ve basılı okuma biçimlerinin dengeli kullanımı, bilgi edinme sürecini daha sağlıklı kılmaktadır. Wolf (2018) bu dengeyi sağlamanın, bireylerin hem bilgiye erişimini artırdığını hem de eleştirel düşünme yetilerini geliştirdiğini belirtir.

Kovac ise basılı kitapların dijital medyaya kıyasla daha derinlemesine bir odaklanma sağladığını savunur ve basılı materyallerin sakinleştirici, dengeleyici etkisinin dijital dünyanın hızlı temposuyla başa çıkmada çok önemli olduğunu vurgular (s. 47-50). Bu bağlamda yazar, “Ekran okuma ile kâğıt okuma arasında bir fark var mı?” sorusunu gündeme getirir. Kitap, bu sorunun cevabını araştırarak ekran üzerinden bile kitap okumanın mantıklı ve faydalı olduğunu bilimsel kanıtlarla açıklar. Özellikle uzun metinlerin kâğıt üzerinde daha iyi anlaşıldığı gerçeği, bu argümanlardan sadece birisidir. Bununla birlikte internet ortamında büyük miktarda bilgi gözden kaçırılabilir ve web siteleri arasında hızla geçiş yapılması nedeniyle derinlemesine okuma yeteneği zayıflar. Basılı kitaplar ise okuyucunun dikkatini toplayıp derinleşmesini, metinle daha kolay empati kurmasını sağlayan sabit bir okuma deneyimi sunar (s. 47-50).

Eserin dikkat çeken bir diğer yönü, edebî eserlerin empati yeteneğini nasıl geliştirdiğine yapılan vurgudur. Edebî eserler, yalnızca empati becerisini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda duygusal zekâ üzerinde de olumlu etkiler yaratır. Mar ve arkadaşlarının (2006) yaptığı bir araştırma, edebî eserleri okuyan bireylerin, karakterlerin duygusal durumlarına daha fazla empati duyduğunu ve bu empati becerisinin günlük hayattaki sosyal ilişkileri güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Kovac da edebiyatın, bireylerin başkalarının düşünce ve duygularını anlama yetisini geliştirerek hem kişisel hem de profesyonel yaşamda başarıyı artırdığını belirtir (s. 65-69). Ayrıca, okuma alışkanlığı olan bireylerin yalnızca empati yeteneklerinin değil, aynı zamanda yaratıcılık ve mutluluk seviyelerinin de daha yüksek olduğunu öne sürmektedir. Ona göre, okuma kültürü gelişmiş toplumlar, yenilikçilik ve mutluluk açısından daha ileri seviyelere ulaşırken, bu kültürden yoksun toplumlar geri kalmaktadır (s. 83-89).

Yazarın bilimsel veriler eşliğinde okumaya dair sunduğu önemli bir diğer tez ise genç neslin okuyuculuğuna dairdir. Birçok kişi, genç nesillerin (kurgu dâhil) çevrimiçi okumayı daha kolay bulduğunu düşünse de gerçek böyle değildir. Araştırmalar, genç neslin basılı formdaki çalışma materyallerini ve kurgu kitaplarını tercih ettiklerini, bu yöntemleri daha kullanışlı bulduklarını ve daha fazla bilgiyi hatırladıklarını göstermektedir.

Kovac, kitabının sonunda bireylerin kendi fikirlerini geliştirme ve öğretme yeteneklerini nasıl güçlendirebileceklerini tartışmaktadır. Yazar, okumanın bireylerin kelime dağarcığını zenginleştirerek, analitik düşünme becerilerini artırdığını ve bu sayede entelektüel verimliliklerini geliştirdiğini vurgular. Kovac’a göre, okuma alışkanlığı, yalnızca bireysel gelişimi değil, aynı zamanda toplumun genel entelektüellik seviyesini de yükselten önemli bir etkidir. Makineler, insanın fiziksel ve zihinsel verimliliğini artırabilse de, yaratıcı fikir üretme yetisi olmadan bu teknolojilerin

katkısı sınırlı kalır. Okuma, bireyin zihinsel yeteneklerini geliştirmede temel bir araç olup, geleceği şekillendirecek olanlar, okuma alışkanlığını sürdüren bireyler olacaktır. Kovac, teknolojik gelişmelerin ne kadar ilerlerse ilerlesin, entelektüel gelişim ve yaratıcı düşünme yetisinin yalnızca kitap okuma alışkanlığını sürdüren toplumlarda varlığını sürdürebileceğini belirtir (s. 117-122).

Bu kitap, geleneksel basılı kitapların neden hâlâ varlığını sürdüreceğine ve okuma alışkanlığının getirdiği değerlere dikkat çekmektedir. Bilimsel içeriği güçlü olmasına rağmen geniş bir okuyucu kitlesine hitap edebilen eser, dijital çağda kitapların hâlâ neden önem taşıdığını, kitap okumanın bireylerin hayatlarına kattığı değerleri ve kitap okumamanın beraberinde getirdiği eksiklikleri anlaşılır ve popüler bir üslupla aktarmaktadır. Bu çalışmada yazar, yalnızca kendi kişisel deneyimlerine dayanmakla kalmamış, aynı zamanda temel tezleri ve fikirleri için bilimsel araştırmalardan da yararlanmıştı. Eserin sonunda ayrıntılı bir inceleme yapmayı amaçlayan ve bilimsel makale okumayı seven okuyucular için, okumanın farklı yönleri, okuma stratejileri, kitap yayımlama istatistikleri ve okumanın tarihine dair yaptığı araştırmaların kaynaklarını içeren bir kaynak listesi sunulmuştur. Bu yönüyle kitap, okuma ve yayımlama konularındaki çalışmalarını sadeleştirerek anlaşılır bir şekilde sunma görevini başarıyla üstlenmiştir. Özellikle okumayı sevmeyen ve okumanın gerekliliğini sorgulayanlar için bir başlangıç noktası olabilir.

Kaynakça

- Carr, N. (2020). *The shallows: What the internet is doing to our brains*. W. W. Norton & Company.
- Kovac, M. (2022). *Okumak nefes almaktır*. Portakal Kitap.
- Mar, R. A., Oatley, K., Hirsh, J., Paz, J. D., & Peterson, J. B. (2006). Bookworms versus nerds: Exposure to fiction versus non-fiction, divergent associations with social ability, and the simulation of fictional social worlds. *Journal of Research in Personality*, 40(5), 694–712. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2005.08.002>
- Wolf, M. (2018). *Reader, come home: The reading brain in a digital world*. Harper